

Arkæologisk Forum

Nr.36
2017

Gæsteskrivent

Helle Schmidt	3
Det er vores historie – det er spændende!	

Historien om Danmark – en kommentar

Andres S. Dobat	5
Vikinger mellem Slægts- og skæbnefællesskab DR's Historien om Danmark og danskernes forhold til vikingetiden	
John H. Lind	11
Populismens triumf – Vikingerne en nationalromantisk fiktion!	
Julie de Vos*	16
Fravær og undertrykkelse Den Spanske Borgerkrigs arkæologi	
Pernille Kruse og Lilian Matthes*	24
Samlende pladser Social organisation og kommunikation i bronzealderen	
Vivi Lena Andersen	32
Forskning til salg? Erfaringer med en erhvervs-ph.d.	
Bo Jensen	38
Skriv bedre om teori, tænk bedre med teori	

*Fagfællebedømt artikel

Fravær og undertrykkelse

Den Spanske Borgerkrigs arkæologi

Den Spanske Borgerkrig (1936-1939) mundede ud i næsten fire årtiers diktatur under General Francisco Franco. Nu, efter omkring fire årtiers demokrati har man endnu ikke gjort op med fortiden og den ubalance som borgerkrigen og diktaturet forårsagede. I afværgelsen af denne ubalance og i genoprettelsen af en mere ligevægtig historie og hukommelse spiller arkæologien en ikke ubetydelig rolle. I denne artikel vil jeg forsøge at gøre rede for nogle helt grundlæggende spørgsmål til mit arbejde som jeg ofte bliver mødt med, spørgsmål som: hvorfor og hvordan man som arkæolog arbejder med den Spanske Borgerkrig og hvad arkæologien egentlig kan bidrage med til en så forholdsvist nær historisk periode. Artiklen kan bejljgt ses i forlængelse af sidste nummer af Arkæologisk Forums tema om samtidsarkæologi.

Den 17. juli 1936 overtog general Francisco Francos tropper magten i Spansk Marokko, et kup, der den 18. juli spredte sig til fastlandet, hvor lokale kup uden større modstand gav oprørerne magten i store dele af det centrale nordvest Spanien. Et decideret statskup i Madrid blev dog forhindret, og en tre år lang og blodig borgerkrig om Spanien var nu startet. Volden afspejlede i virkeligheden en konflikt, der gik meget længere tilbage end selve krigen, men et skel mellem "os" og "dem" blev for alvor iscenesat ved krigen begyndelse. Spredning af terror i form af hård undertrykkelse på den frankistiske side blev et våben til at vinde krigen. Politiets opløsning og manglende militær gjorde Republikkens autoritet i lokalområderne svag, hvor nogle af republikkens tilhængere tog sagen i egen hånd og udførte voldelige handlinger i form af f.eks. systematiske drab på præster. Den katolske kirke var et af de stærkeste symboler på det gamle regime fra før den 2. Spanske Republik, og samtidig primus motor i opbakningen til militæroprøret. Den illegitime vold på Republikkens territorier gav et mindre troværdigt billede af Republikken udadtil, hvilket menes at have indflydelse på de demokratiske vestlige landes underskrivelse af en ikke-indblandingspagt. Den spanske regering måtte derfor stort set nøjes med støtte fra Sovjetunionen. Oprørerne modtog til gengæld stor opbakning fra Nazi-Tyskland og det fascistiske Italien i form af tropper og militærfly.

For Franco skulle dette forstås som et korstog, der handlede om at generobre de traditionelle og dybt forankrede kirkelige værdier i det spanske samfund, der netop havde set sig udfordret af Den 2. Spanske

Republik (1930-1936/1939) og dennes arbejde for en ny samfundsorden, hvor kirken mistede en stor del af sine privilegier, kvinderne fik stemmeret, et nyt og friere skolesystem blev bygget op og alt dette fik de traditionelle spanske magtherrer og fortalere for de "spanske værdier" til at føle sig truede. Hele ideen om et decideret korstog er meget vigtig i forståelsen af, hvordan Franco retfærdiggjorde sine handlinger og sin "ret til magten" som Spaniens frelser op igennem de næsten fire årtiers diktatur (1939-1975).

Den spanske borgerkrig, såvel som den frankistiske æra, er rigt beskrevet i historiske kilder og kan belyses gennem interviews med mennesker, der har oplevet denne periode. Hvis man allerede igennem de historiske kilder og etnografiske udsagn ved så meget om en periode, der rent arkæologisk set, strækker sig over et så relativt kort tidsspannd, hvad er meningen så med at grave i denne nære fortid? Svaret ligger i den censur, fortielse og glemsel, der blev iscenesat i perioden frem til 1975, og som indtil for få år siden blev praktiseret af historikere, journalister og politikere.

Et udemokratisk narrativ

I det spanske samfund er der opstået et stadigt stigende behov for at få revurderet det dominerende historiske narrativ og den officielle diskurs om borgerkrigen, diktaturet og transitionen til demokratiet (1975-1978) (Delgado 2014). I 1977, som led i denne transitionsproces, gennemførtes en amnestilov der frifandt politiske fanger og udelukkede muligheden for at kunne retsforfølge krigsforbrydelser og forbrydelser

begået under diktaturet. Dette medførte blandt andet, at ofrene for den frankistiske terror aldrig blev anerkendt som så. Loven er populært set blevet navngivet "tavshedspagten", fordi man valgte ikke at konfrontere fortiden. Dette manglende opgør med fortiden og frankismen har medført en vis kontinuitet fra det frankistiske styre og ind i demokratiet. Diktaturet har langt fra en negativ klang for alle spaniere og man kan på mange områder stadig iagttage et udtalt splittet samfund. Denne splittelse, der også afspejler en social ubalance, har generelt set været sløret af tavsheden og den officielle, påtagede diskurs om, at borgerkrigen var en "krig mellem brødre", at begge sider var "lige gode om det" og at det hele derfor var bedst gemt af vejen og fortrængt. Ubalancen opstår i et ikke udredt forhold mellem offer og foruretter. Mens ofrene for den republikanske vold udøvet under borgerkrigen fik deres kompensation efter krigen, måtte ofrene for den frankistiske vold lære at leve et liv i tavshed og undertrykkelse. Ofrene på det republikanske territorie blev kompenseret økonomisk og de blev hyldet på mindesmærker og monumenter landet over. Deres massegrave blev sågar udgravet og de fik dét, som mange vil anse for at være en værdig begravelse. I år 2000 blev den første officielle massegrav på frankistisk territorie åbnet i Priaranza del Bierzo som et led i journalisten Emilio Silvas (Silva & Macías 2007) søgning efter sin henrettede bedstefar. Dette betød et vendepunkt, starten på et opgør med fortiden og en kamp for et mere demokratiseret narrativ om krigen og diktaturet. Politisk set bakkede venstrefløjten med socialistpartiet PSOE i spidsen op om tiltaget, mens højrefløjten med det konservative PP parti i spidsen har bekæmpet ethvert forsøg på at "*genåbne fortidens sår*" (Rajoy 2008 in press). Omkring 6000 mennesker er siden år 2000 blevet gravet ud af massegrave af professionelle, men stadig er omtrent 108.000 mennesker meldt savnet (El País 2010), eftersøgningen af dem er en opgave, der er nærmest umulig at gennemføre uden offentlig opbakning (PP stoppede den beskedne, økonomiske støtte til udgravning af massegrave i 2013, kun godt et år efter de overtog magten i 2011).

På nuværende sted i artiklen er der sikkert læsere, der spørger sig selv om, hvor arkæologien kommer ind i billedet? Det arkæologien kan, er netop at grave de skjulte, undertrykte og fortiede historier frem og dermed bruges som et redskab til at løse op for den kollektive fortællelse i kraft af, at den giver de "fravalgte

hukommelser" en stemme (se f.eks. Holtorf & Piccini 2009: 12; González-Ruibal, 2014: 4; Renshaw 2011). Dette skal forstås som rent fysisk igennem den arkæologiske metode, og samtidigt på et symbolsk niveau.

Når man graver i den nære fortid, er grænserne til andre discipliner ofte mere slørede og man tager andre kildematerialer i brug, end f.eks. en forhistorisk arkæolog har mulighed for. Man har som regel mulighed for at bruge etnografiske kilder, der dog i den spanske kontekst er et efterhånden temmelig indskrænket vidnesbyrd, da vi taler om en konflikt, der startede for lige godt firs år siden. Førstehånds vidneudsagn er heller ikke problemfrie, da hukommelse ikke er statisk, men under konstant udvikling (Nora 1989). Desuden kan der være stor forskel på, hvad vi "gør" og hvad vi "siger at vi gør" (Rathje & Murphy 2001). De historiske kilder belyser tit kun visse sider af historien, *vinderens side*, idet der afspejles en klar sympati for vinderen, som Benjamin (1940) sagde det. Derfor er der hårdt brug for arkæologien til at belyse historien fra andre vinkler. Efter min mening er det arkæologiske vidnesbyrd mere demokratisk og mere afslørende, fordi vi alle efterlader vore spor i det. I hvert fald er den arkæologiske vidnesbyrd derfor *potentielt* mere demokratisk; det betyder selvfølgelig ikke, at vi alle efterlader samme mængde eller typer af spor. Samtidig skal interessen for de oversete spor være der, før at de kan bidrage til en mere demokratisk historie.

Den materielle kultur har sin egen hukommelse (Olivier 2011) og blandt andet derfor er det så vigtigt at undersøge vores egen tid arkæologisk. Der er et helt andet socialt potentiale i samtidsarkæologien eller den nære fortids arkæologi (Se f.eks. Rathje & Murphy 2001; Buchli & Lucas 2001; Holtorf & Piccini 2009; González-Ruibal 2013), og denne samfundsrelevante facet er noget af det, jeg finder allermost motiverende i mit eget arbejde med efterladenskaber fra Den Spanske Borgerkrig.

Undertrykkelse og fravær i Rædslernes Hus

Undertrykkelse er et bredt og på mange måder et u håndgribeligt koncept, der kan komme til udtryk i den materielle kultur på mange forskellige måder. I

den spanske kontekst er konceptet absolut tydeligst belyst igennem det terrorlandskab, som massegravene udgør. De er dog ofte usynlige for det blotte øje og man må ty til individuelle erindringer for at kunne lokalisere de umærkede grave. Dette har også ført til en hel del fejlsøgninger, eksempelvis har man over flere år foretaget prøvegravninger efter poeten Federico García Lorcas grav men endnu ikke fundet den. Det samme gør sig gældende i bygninger, hvor tiden og nye brugsformer sletter spor fra tidligere hændelser, og hvor man er nødt til at finde alternative tilgangsvinkler for at kunne finde spor fra undertrykkelsen.

Mit arbejde består i at undersøge undertrykkelsen fra et bygningsarkæologisk perspektiv, men fra en vinkel hvor bygningernes sociale betydning er i fokus. For

bedst at kunne imødekomme behovet for at tilvejebringe både materielle og personlige mikrohistorier og hukommelser, bygger jeg på en freudiansk-arkæologisk metode, hvor udgravningen som arkæologisk metode fungerer på både et symbolsk og et helt konkret plan. Der behøver ikke at være tale om udgravning i dybden; der er også mange lag – og som regel sammenblandede – i overflader som f.eks. bygninger (Harrison 2011). Ideen er at frembringe disse materielle, men også menneskelige, hukommelser for dermed at kunne bidrage til en større forståelse for undertrykkelsen af den tabende fløj. Det er bare ikke altid så lige til, da store dele af den nære fortid allerede er gået tabt, hvilket på mange måder er en af arkæologiens grundpræmisser.

Figur 1.
Arévalo, Belchite og Abánades, tre lokaliteter som omtales i artiklen.
Fra Google Maps.

I Arévalo i regionen Castilla & León, er der en bygning, som i folkemunde kaldet "Rædslernes Hus" (*La Casa de los Horrores*). Dette er langt fra det eneste "Rædslernes Hus" i Spanien; tværtimod så er alle middelstore byer på frankistisk territorie (Arévalo havde i 1936 tæt på 4000 indbyggere) udstyret med mindst ét af slagsen. Denne typologi, ofte en genbrugt, ældre bygning brugt som koncentrationslejr, er dermed en velkendt bestanddel af det frankistiske undertrykkelseslandskab, problemet er bare, at den sociale betydning er gravet godt ned *under tavshed og glemsel*, som også var titlen på mit speciale (de Vos 2015). De lokale kulturarvsdiskurser navigerer bevidst udenom historiens mørkere aspekter. I Arévalo har man f.eks. lige sat permanente turistplancher op forskellige steder i byen, som også inkluderer denne bygning, men kun beretter om dens oprindelige betydning og kontekst adskillige århundreder tilbage.

Bygningen var i en senere del af krigen og i de hårde, fattige år, der fulgte i kølvandet på krigen, også stedet hvor *La Falange's* (eneste lovlige politiske organisation under Franco) delte mad ud til fattige børn især. Ældre informanter beskriver deres angst for at hente mad i bygningen pga. en spøgende viden om bygningens nære fortid. Siden blev bygningen til ostefabrik og siden "*peña*" – et svært oversætteligt begreb, men et slags tilholdssted for en gruppe unge mennesker under den årlige byfest. Nogle yngre informanter beskriver, at de blev stående udenfor bygningen i protest, når andre gik ind for at få en drink. Flere interviewede har også berettet om, at man sagde, at mange af fangerne blev slået ihjel i selve bygningen og smidt ned i en brønd, hvorefter læsket kalk blev hældt over dem. Disse beretninger passer dog ikke ind i den gængse henrettelsestypologi under frankismen, hvor man tog dem, der skulle henrettes, med på "*paseo*" (ordet betyder egentlig gåtur; det var udtrykket, der blev brugt, når man hentede folk i deres hjem og efter nogle overnatninger i en illegal arrest, tog dem med på en lastvogn og skød dem i grøfterne langs landevejen eller i allerede gravede grave). Dette kunne derfor være bygningens egen evne til fortsat at skabe narrativer omkring dens egen eksistens og dermed udvise, at den er i aktiv tilblivelsesproces på trods af at være i en ruineringsproces (Sørensen 2016:27).

Så mens byens rådhus aktivt forsøger at fryse bygningens betydning fast i en særlig kulturarvsbetydning, så viser bygningen dels sin egen kapacitet

Figur 2.
La Casa de los Horrores (Rædslernes Hus) i Arévalo.
Foto: Julie de Vos

til at fortælle historier og til aktivt at skabe nye betydninger, ligesom bygningen til stadighed spørger i lokalbefolkningens hukommelse. Der er derfor tale om en uafsluttet proces, en uafsluttet fortid, hvor det materielle og det temporale fortsat aktivt agerer. På mange måder kan man sige, at det agerer i fraværet.

I arkivundersøgelser har jeg fundet dokumenter på to andre eksisterende koncentrationslejre end *Rædslernes Hus* i byen, lejre der ikke har sat sig spor i hverken det materielle eller i de lokale erindringer. Man er nødt til at ty til mange forskellige kilder, for at kunne samle brikkerne til et generelt meget mangelfuldt puslespil, fordi man overraskende nok ofte har et mere reduceret fundmateriale at arbejde med end i eksempelvis en forhistorisk udgravning. Arévalo som kilde til studiet af borgerkrigen er et landskab af fravær: fravær som ikke-italet, fravær i materielle spor og mere og mere markeret af et fravær af erindring. Dette er symptomatisk og vidner om undertrykkelse i fraværet af udtrykket. Fraværet er et helt grundlæggende arkæologisk paradoks, da kun ganske få ting bliver overført til os fra fortiden. Derfor forholder vi os i den arkæologiske forskning lige så meget til fraværet i den arkæologiske forskning, som vi som mennesker generelt forholder os ligeligt til fraværende ting som til de nærværende (Fowles & Heupel 2013). I bund og grund skyldes dette, at det fraværende er mindst lige så vigtigt som det nærværende (Bille et al. 2010).

For nu at følge Severin Fowles' tanke (Fowles 2010:39), så kan vi give nærvær til fraværet ved at behandle fraværet som en "... særlig kategori af ting". Fraværet er ikke "bare" noget, der ikke er der, tværtimod er der en helt tydelig spænding i fraværets tilstedeværelse. Denne spænding kan især mærkes i den lokale befolknings interaktion med den materielle kultur fra perioden, og den er meget udfordrende at lokalisere i det materielle netop på grund af fraværets præmis, men den er samtidig alt for vigtig til, at man kan afskrive og overse den. I Arévalo er der lagt et slør over en særlig del af fortiden som et led i, hvad Connerton kalder for præskriptiv glemsel (Connerton 2008), og som kan ledes tilbage til tavshedspagten i 1977. Under sløret ligger fraværets spænding og ulmer, og spiller fragmenter af hukommelse, arkivalier og materiel kultur ud imod hinanden. Opgaven er at stykke disse brikker sammen arkæologisk og derigennem give et billede af det undertrykkelses-

landskab, der blev skabt i og omkring Arévalo. Og det er til løsningen af denne opgave, at den freudiansk-arkæologiske tilgang til materialet får sin berettigelse.

La Pequeña Rusia/Lille Rusland

Undertrykkelsesarkæologi anser jeg som en undergren til konfliktarkæologien (se f.eks. Schofield et al. 2002; González-Ruibal 2008; Moshenska 2008; Crossland 2011; McAtackney 2014), forstået som den arkæologiske gren, der fokuserer på det 20. århundredes konflikter og frem til i dag, men som ikke har så meget at gøre med traditionel *battlefield* arkæologi som sådan – ligesom mit arbejde med bygningerne heller ikke har så meget med traditionel bygningsarkæologi at gøre, fordi præmisserne er forskellige.

En af de andre lokaliteter, jeg arbejder med, er en ghetto et par km udenfor Belchite, en lille by, der stort set lå på frontlinjen igennem hele borgerkrigen. Byen er især kendt, fordi den blev meget medtaget som resultat af republikanernes indtagelse af byen. Franco iscenesatte et projekt, der bestod i at efterlade byen som den var, mens en ny by til indbyggerne skulle bygges op ved siden af. Et helt kulturarvsprojekt, kan man sige, hvor den gamle by skulle stå til skue som bevis for republikanernes *barbarie*. Denne effekt er kun blevet tydeligere med tiden, hvor forfaldet har fået frit spil og byen nu ligger i ruiner. Først indenfor de seneste år har man overvejet egentlige konserveringsstrategier, da byen endnu er et forholdsvis populært besøgsmaal for historie- og krigsinteresserede, hengivne til regimet og alment nysgerrige. I Frankrig gjorde man noget lignende efter 2. verdenskrig i byen Oradour-sur-Glane, hvor hensigten var at fastfryse byen som den så ud kort efter nazisterne rædselsvækkende massakre på byens indbyggere. (Olivier 2011:55). I begge tilfælde måtte man tvinge livet, der ellers fortsatte, væk fra byerne for at kunne iscenesætte en historisk kulisse. Mens forfaldet i Oradour-sur-Glane blev bekæmpet i dét man søgte at fastfryse et "autentisk" billede af fortiden, så var forfaldet velkomment i Belchite, da det netop kun fremhævede republikanernes ødelæggelse af byen. Lige meget hvordan man vender og drejer den, så viser begge eksempler, at det er umuligt at fastholde en arkæologisk lokalitet i dens egen fortid, uden at påføre stedet en hvis falskhed, i bund og grund fordi stedet også i sig selv lever videre og danner nye betydninger og identiteter. (Ibid.:57).

Den nye by, *Belchite nuevo*, blev bygget over en længere årrække der strækker sig fra krigens slutning og til 1954. Overflytningen fra den oprindelige by til den nye foregik gradvist, men ikke alle kunne flytte over i den nye by, før en slags "omskoling" havde fundet sted. Mange var flygtet fra Belchite under krigen men vendte tilbage efter dens slutning. Det sociale hierarki havde dog ændret sig markant i mellemtiden, så mange tilbagevendende fandt deres huse og hjem overtaget af andre beboere. Det var de såkaldte "røde", der var de socialt udsatte i den nye samfundsorden. Til dem byggede man, hvad man kun kan betegne som en ghetto, et boligkompleks i 3 km afstand fra den gamle by i folkemunde døbt *Lille Rusland*. Det blev til et lille lokalsamfund med egen kirke, butikker og bar. Bygningerne var ikke midlertidige barakker men solide konstruktioner bygget til at holde, hvilket også bekræftes af deres gode stand i dag. *Lille Rusland* blev bygget ved bredden af den lille flod, *Aguasvivas*, hvor beboerne kunne dyrke jorden omkring. Området ligger lavt, og hævet over ghettoen på en nærliggende forhøjning i landskabet er et monument rejst til ære for *de faldne for korstoget og Spaniens sag*, altså de kæmpende martyrer på Francos side. Dette, sammen med udsigten til den gamle by, som også ligger hævet i landskabet, virker næppe som tilfældigheder, men nærmere som en bevidst udnyttelse af landskabet til et undertrykkende formål, hvor stærke følelser som hjemve og eksklusion sættes i spil sammen med en konstant påmindelse om en ny social dagsorden. Sammen med det faktum, at der var tvungen kirkegang, kan man tale om en omskoling af *Lille Ruslands* indbyggere, en renselse der i et katolsk-konservativ billedunivers måske kunne sammenlignes med skærilden. Bygningerne i *Lille Rusland* blev tømt for mange år siden, men modsat Arévalo har man her et helt bygningskompleks bygget som led i en større undertrykkelsesstrategi. Hvad der også er særligt interessant at undersøge er, hvordan hele denne nye samfundsorden overføres til den nye by, Belchite. Ifølge dokumentarfilmen *La Promesa de Franco* (Weymuller 2013), der bygger på vidneudsagn, blev *Lille Ruslands* indbyggere overført til en bestemt, periferisk gade i den nye by. Der er altså en klar overførsel af en arv til den nye by. Man kan sige, at det er generelt for byer, at den sociale ulighed transmitteres igennem byens materialitet, ens kapital muliggør eller begrænser de muligheder man har for at bo på en bestemt beliggenhed eller adresse. Som vi kender det i dag fra et sam-

Figur 3.
La Pequeña Rusia. (Lille Rusland) i Belchite.
Foto: Julie de Vos.

fund som det danske, så vil den slags sociale principper og uligheder i nogen grad forsøges neddæmpet fra de officielle myndigheders side. Men i Belchite i 1940 er der et helt tydeligt ønske om at synliggøre indbyggerne fra *Lille Rusland*. Dette gør, at indslusningen i den nye by foregår på særlige præmisser og nogle undertrykkende elementer bibeholdes i den lokale samfundsstruktur. Den sociale betydning, og i dette tilfælde den strukturelle vold, afspejles dermed i den arkitektoniske struktur (Buchli 1999).

De to lokaliteter, som jeg her har præsenteret, er dybt forskellige af karakter, både materielt og i betydningen. Tilgangsmåden bliver derfor også forskellig og det samme gør spørgsmålene og svarene der stilles til stedet. Alligevel indkapsler de begge på hver deres måde et vigtigt vidnesbyrd om den frankistiske undertrykkelse og om hvordan resterne af denne stadig agerer aktivt i samfundet. Anderledes vilkår er der ofte for en arkæologi på fronten, der som regel viser sig i en mere materiel form, blandt andet fordi krigen ofte førtes i områder, der siden har fået lov til at ligge uberørte hen.

Det Glemte Slag

Fronten ved Guadalajara var en af de vigtige frontlinjer i den Spanske Borgerkrig, mens Slaget ved Abánades (Guadalajara, april 1938) af gode grunde er blevet kaldt *La Batalla Olvidada* (Det Glemte Slag), da det fuldstændigt har undveget historikernes opmærksomhed. Dette har antageligt noget med at gøre, at slaget var ment som en afledningsmanøvre fra republikansk side i håbet om at kunne tage lidt af det frankistiske pres fra Ebro-fronten og altså ikke havde afgørende betydning i sig selv. Det, at slaget er en del af denne typologi af glemte slag, er selvfølgelig særligt interessant, da det igen tilvejebringer oversete informationer. En republikansk militærlejr, forbundet med Det Glemte Slag, i Canredondo, blev bombarderet i mange omgange af frankisterne, fordi de havde kendskab til lejren. Man valgte derfor at bygge en militærlejr i en dal nogle kilometer derfra, en lejr der skulle holdes skjult fra fjendens opmærksomhed. Det, der stadig står fra lejren, er stenmurene fra strukturerne der udgjorde fællesområdet. Jeg var med på udgravningen af lejren ledet af Alfredo González-Ruibal (González-Ruibal 2016) i oktober 2014. Under tagsten og sten fra murene begynder mikrohistorierne at dukke op. Alle de små og tit personlige historier,

som man ellers ikke har plads til i den større historie, i form af pille-etuier og andet medicinemballage, en bukseknop, et emaljeret grydelåg og et catalansk identifikationsskilt, der vidnede om den catalanske tilstedeværelse i lejren. Konservesdaaser lå side om side med patroner og patronhylstre. Dagligdagsgenstande og krigsobjekter havde en meget kontrasterende effekt, alt sammen vidner det om de kummerlige forhold på fronten og om de mennesker, som soldaterne var (de Vos 2015).

Figur 4
Genstande og strukturer fra *La Batalla Olvidada* (Det Glemte Slag) ved Abánades.
Foto: Julie de Vos

At der var relativt få genstande kan både skyldes, at vi ikke fandt affaldslagene, men også at lejren ikke blev forladt pludseligt. Alt i alt gav lejren et godt billede af, på hvilke præmisser krigen blev ført fra anden frontlinje; fra sygdomme og medicinforbrug til kost og madlavningsvilkår. For ikke at glemme militærstrategier, og hvordan disse bevidst forsøger at undvige opmærksomheden. Arkæologien belyser dermed både de undertrykte stemmer, de alternative aspekter og oversete historier, men udfordrer også historisk anerkendt data. I 2016 kunne Alfredo González-Ruibal igennem sine udgravninger på fronten ved Madrid fastslå, at stedet, hvor det lykkedes de republikanske tropper at standse frankisternes angreb ligger mere end 1 km fra stedet, hvor man troede, at denne hændelse fandt sted (González-Ruibal 2017).

Konklusion

I det arkæologiske arbejde med Den Spanske Borgerkrig og diktaturtiden er det helt tydeligt, at socialt engagement og arkæologi er uadskillelige koncepter, når det handler om den nære fortid og samtiden. Fortiden aktiveres igennem hukommelsen og de synlige symboler i landskabet og gør arkæologien til en disciplin om os. Men det er selvfølgelig heller ikke problemfrit at være involveret i ens samtid og arbejde med politisk ladede emner. Denne type arkæologi har også andre problemstillinger at arbejde med, som eksempelvis hvordan dét at ville "give andre en stemme" nødvendigvis bliver til "tale på andres vegne" i stedet for at give socialt udsatte en egentlig stemme (Bernbeck & Pollock 2007). Men dét at tale andres sag i deres egen tales fravær, er en måde at synliggøre fraværet på. Dette er en del af samme dynamik som det materielle fravær, der synliggøres og genmaterialiseres igennem den arkæologiske metode. Den nære fortids arkæologi er samfundsrelevant, og det er vigtigt, at den giver mening. Selvom mit studie og feltarbejde umiddelbart foregår indenfor en bestemt tidslig og geografisk ramme, så er det med til – igennem en arkæologiske tilgang – at sætte spørgsmålstejn ved vores forståelse af demokrati, menneskerettigheder og undertrykkelse, hvis relevans er selvsagt.

Litteratur

- Benjamin, W. 1940
Theses on the Philosophy of History
Illuminations, Schocken Books 1968, s. 253-267.
- Bernbeck, R. & Pollock, S. 2007
'Grabe, Wo Du Stehst!' An archaeology of Perpetrators.
I: Duke, Philip & Yannis Hamilakis (eds.): *Archaeology and Capitalism*. Taylor and Francis.
- Bille, M., F. Hastrup, & T. F. Sørensen 2010
Introduction: An Anthropology of Absence
I: Bille, M.; F. Hastrup and T. F. Sørensen (eds.): *An Anthropology of Absence: Materializations of Transcendence and Loss*. New York: Springer, s. 3-22.
- Buchli, V. 1999
An archaeology of socialism
Oxford & New York: Berg.
- Buchli, V. & Lucas, G. 2001
Archaeologies of the contemporary past
Routledge.
- Connerton 2008
Seven types of forgetting
I: *Memory Studies* 2008:1, s.59-71.
- Crossland, Z. 2011: 2011
The archaeology of contemporary conflict
I: Insoll, T. (ed.): *The Oxford Handbook of the Archaeology of Ritual and Religion*
Oxford University Press, s. 285-306.
- de Vos, Julie 2015
Under tavshed og glemsel
Upubliceret cand.mag. speciale, Københavns Universitet.
- Delgado, M.L. 2014
La nación singular. Fantasías de la normalidad democrática española (1996-2011)
Siglo XXI, España.
- El País 2010
"La Causa contra Garzón por la investigación del franquismo". El País, Madrid, 28.april 2010.
http://elpais.com/elpais/2010/04/21/actualidad/1271837845_850215.html (Sidst besøgt: 02.06.2017)

- Fowles, S. 2010
People without things
I: Bille, M.; F. Hastrup and T. F. Sørensen (eds.): *An anthropology of absence. Materializations of transcendence and loss*. New York: Springer, s. 23-41.
- Fowles, S. & Heupel, K. 2013
Absence
I: *The Oxford Handbook of the Archaeology of the Cotemporary World*, kap. 13, s. 178-191.
- González-Ruibal, A. (eds) 2008
Arqueología de la Guerra Civil Española
Complutum, vol. 19:2, Universidad Complutense Madrid.
- González-Ruibal, A. 2013
Absent bodies. The fate of the vanquished in the Spanish Civil War
I: Saunders N.J.; Cornish P. (eds): *Bodies in Conflict: Corporeality, Materiality, and Transformation*. London: Routledge, s. 169–183.
- González-Ruibal, A. (eds) 2014
Reclaiming Archaeology. Beyond the tropes of modernity
Routledge.
- González-Ruibal, A. 2016
Arqueología de la Guerra Civil en el Valle de la Tajuña (Guadalajara)
Oficielt udgravningsrapport, kan hentes her:
<https://digital.csic.es/handle/10261/129847>
- González-Ruibal, A. 2017
Oficielt udgravningsrapport, kan hentes her:
<https://digital.csic.es/handle/10261/143140>
- Harrison, R. 2011
Surface assemblages. Towards an archaeology *in* and *of* the present
I: *Archaeological Dialogues*, vol.18:2, s. 141-161.
- Holtorf, C. & Piccini, A. (eds.) 2009
Contemporary archaeologies, excavating now
Frankfurt am Main: Peter Lang.
- McAtackney, L. 2014
An Archaeology of the Troubles: the dark heritage of Long Kesh/ Maze.
Oxford: Oxford University Press.
- Moshenska, G. 2008
A hard rain: Children's Shrapnel collections in the Second World War.
I: *Journal of Material Culture*, 13:1, s. 107-125.
- Nora, P. 1989
Between memory and history: les lieux de mémoire.
I: *Representations* 26, special issue: Memory and counter-memory, s.7-24.
- Olivier, L. 2011
The dark abyss of time: archaeology and memory
AltaMira Press.
- Rajoy, M. (in press) 2008
"Abrir heridas del pasado no conduce a nada".
I: *El País, Actualidad*, 02.09.2008.
http://elpais.com/elpais/2008/09/02/actualidad/1220343425_850215.html (Sidst besøgt: 31.05.2017)
- Rathje, W. & Murphy, C. 2001
Rubbish! The archaeology of garbage
University of Arizona Press.
- Renshaw, L. 2011
Exhuming loss. Memory, materiality and mass graves from the Spanish Civil War
Left Coast press.
- Schofield, J.; Beck, C.; Johnson, W.G. (eds.) 2002
The Archaeology of 20th Century Conflict
One World Archaeology, London: Routledge.
- Silva, E. & Macías, S. 2009
Las fosas de Franco. Los republicanos que el dictador dejó en las cunetas
Temas de Hoy, Colección Historia Viva. Madrid.
- Sørensen, T.F. 2016
I tidens fylde. Samtidslevn og arkæologiske de/formationsprocesser.
Arkæologisk Forum nr. 35, november 2016, s.23-30.
- Weymuller, M. 2013
"La promesa de Franco"
Etnografiske udsagn/dokumentarfilm.
Les Films de l' Avalée- Pantalla Partida.

*Fagfællebedømt artikel

Arkæologisk Forum er et fagligt tidsskrift der søger at sætte det arkæologiske fag ind i en større sammenhæng – både videnskabeligt og samfundsmæssigt. Her kan både arkæologisk faglige og fagpolitiske emner behandles og debatteres.

Skriv til Arkæologisk Forum:

Arkæologisk Forum modtager gerne bidrag. Kontakt redaktionen, og få råd og vink om indhold, læsere, formaliteter, deadlines m.v.

Fagfællebedømmelse:

Generelt bliver tekster i Arkæologisk Forum fagfællebedømt. Fagfællebedømte artikler er markeret med en stjerne (*) ved forfatternavnet.

Kontakt:

redaktion@archaeology.dk
www.archaeology.dk

© Forfatterne og Arkæologisk Forum.

Artikler, indlæg og billeder må ikke mangfoldiggøres i nogen form uden skriftlig tilladelse fra redaktionen.

Redaktion:

Mette Palm (ansv. redaktør)
Jette Rostock
Bo Jensen
Anna Beck
Ole Thirup Kastholm
Signe Lützu Pedersen
Susanne Klausholm Dolleris
Marie Lenander

Udgiver:

Foreningen af Fagarkæologer – FaF

Forsidebillede:

Pressefoto fra Historien om Danmark - Vikingetiden.

Foto: Thomas Roger Heinrichsen©

Tryk og oplag:

Museum Vestsjælland trykker 250 stk.

Arkæologisk Forum udkommer:

maj og november

Abonnement og løssalg private:

175,- kr. årligt (2 numre)

87,50 kr. pr. nummer

ISSN 1399-5545

Foreningen af
Fagarkæologer
faf@archaeology.dk
www.archaeology.dk

Nr. 36
2016

Arkæologisk Forum